

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA PEDAGOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Umarova Feruzabonu Bobir qizi

O'zbekiston – Finlandiya pedagogika instituti

mustaqil tadqiqotchisi

umarovaferuza997@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16668618>

ANNOTATSIIYA: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida pedagogik madaniyatni rivojlantirishning asosiy omillari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Pedagogik madaniyat – o'qituvchi va talabalarda kasbiy axloq, muloqot madaniyati, estetik qarashlar va mas'uliyat hissini shakllantiruvchi ko'p qirrali tushuncha sifatida yoritilgan. Muallif pedagogik madaniyatni shakllantirishga ta'sir etuvchi ma'naviy-ma'rifiy, tashkiliy-pedagogik, psixologik va texnologik omillarni aniqlab, ularning o'zaro bog'liqligini asoslagan. Xususan, o'quv jarayonida madaniy muhitni yaratish, o'qituvchining shaxsiy namunasi, talabalarining faol ishtiroki va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi pedagogik madaniyat rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. Maqolada oliy ta'lim tizimidagi mavjud holatlar tahlil qilinib, madaniy yondashuvni kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham berilgan.

KALIT SO'ZLAR: pedagogik madaniyat, oliy ta'lim, kasbiy etika, muloqot madaniyati, o'qituvchi shaxsi, ma'naviy qadriyatlar, innovatsion ta'lim, interaktiv metodlar, ta'lim muhiti, axloqiy tarbiya.

Oliy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – bilimdon, ijtimoiy faol, axloqan yetuk va kasbiy madaniyatga ega pedagog kadrlarni tayyorlashdir. Chunki o'qituvchi shaxsi — nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyatda axloqiy, estetik, madaniy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi yetakchi shaxsdir. Shu bois, pedagogik madaniyatni rivojlantirish oliy ta'lim muassasalari faoliyatining ajralmas tarkibiy qismiga aylanishi lozim.

Pedagogik madaniyat — bu o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, shaxsiy fazilatlar, muloqot madaniyati, odob-axloq, tashqi ko'rinishdagi saranjomlik, estetik didi, nutqi, psixologik sezgirligi kabi ko'plab jihatlarni qamrab oluvchi ko'p qirrali tushunchadir. U quyidagi asosiy omillar orqali rivojlanadi:

1. Ma'naviy-ma'rifiy omillar

Pedagogik madaniyatning poydevori – o'qituvchining ma'naviy olami, ichki dunyosi va axloqiy qadriyatlaridir. Ma'naviy-ma'rifiy omillar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish. Oliy ta'lim tizimida tarbiya milliy qadriyatlarga asoslangan holda olib borilganda, talabada nafaqat bilim, balki madaniyatli munosabat, o'zgalarga hurmat, vatanparvarlik kabi fazilatlar rivojlanadi.

- Shaxsiy namunaviylik. O'qituvchi o'zining kundalik madaniyatli xatti-harakatlari, nutqi, muomalasi bilan talabalar uchun real hayotiy namuna bo'lishi kerak.

- Estetik tarbiya va nutq madaniyati. Tashqi ko'rinishdagi saranjomlik, nutqdagi madaniylik va e'tiborlilik talaba ongida pedagogik madaniyat me'yorlarini shakllantiradi:

Talabalarining ijtimoiy faolligini oshirish, ularni kitobxonlik, teatr, ilmiy klublar kabi madaniy-ma'naviy faoliyatlarga keng jalb etish ham ushbu omilning ajralmas qismidir.

2. Tashkiliy-pedagogik omillar

Bu omillar asosan ta'lim tizimining ichki tashkil etilishi, dars jarayoni va o'qituvchi-talaga o'rtasidagi munosabatlarda namoyon bo'ladi:

- Muloqotga asoslangan pedagogik muhit. Talabaning fikr bildirishiga imkon beruvchi, hurmat va erkinlik tamoyillariga tayanuvchi muhit madaniyatni rivojlantiradi.

- Pedagogik iqlim. Guruhda sog'lom psixologik-ijtimoiy muhit bo'lishi, o'zaro hurmat, adolat va ochiqlik tamoyillari ustuvor bo'lishi zarur.

- Jamoaviy ishlarni tashkil etish. Talabalarni o'zaro hamkorlikda ishlashga o'rgatish (loyihalar, prezentatsiyalar, treninglar) madaniyatli fikr almashish va murosaga kelish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, akademik erkinlik, talabalarni mustaqil fikrlashga undash, baholash tizimining shaffofligi — bularning barchasi tashkiliy-pedagogik muhitning madaniyatli shakllanishiga xizmat qiladi.

3. Shaxsiy omillar (o'qituvchi va talaba shaxsi)

Pedagogik madaniyat birinchi navbatda insoniy fazilatlarga tayanadi. Bu omillar quyidagilardan iborat:

- O'qituvchining kasbiy va axloqiy namunasi. O'qituvchining darsga tayyorgarligi, intizomi, shaxsiy tartib-intizomi, sabr-toqati, samimiyligi — talaba uchun pedagogik me'yordir.

- Talaba shaxsi. Har bir talabaning ma'naviy tayyorgarligi, o'zini anglash darajasi, kasbga bo'lgan munosabati — uning pedagogik madaniyatini belgilaydi. Shuning uchun oliy ta'lim muassasalari tarbiyaviy faoliyatni individual yondashuv asosida olib borishi zarur.

4. Innovatsion va texnologik omillar

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari pedagogik madaniyatni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi:

- Interaktiv metodlar. “Rolga kirish”, “Bahs-munozara”, “Keys-stadi”, “Aqliy hujum” kabi metodlar orqali talabalar real hayotdagi vaziyatlarda madaniyatli yondashishni o'rganadilar.

- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Onlayn darslar, raqamli platformalarda muloqot qilish madaniyati, raqamli etikaga rioya qilish – yangi davr pedagogik madaniyatining tarkibiy qismidir.

- Portfolio va refleksiya asosidagi yondashuvlar. O'z ustida ishlash, o'zini baholash, tahlil qilish — madaniy shakllanishning muhim jihatlaridandir.

5. Ijtimoiy-madaniy omillar

Oliy ta'lim muassasalarining umumiy ijtimoiy muhitga ta'siri ham pedagogik madaniyatni rivojlantiradi:

- Talaba hayotini ma'naviy boyitish.

Klub va to'garaklar, teatr va musiqa tadbirlari, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish talabalarni jamiyatdagi faol va madaniyatli shaxs sifatida shakllantiradi.

- Oila, jamiyat va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik. Bu uchlikning uzviyligi pedagogik madaniyatni shakllantirishda uzluksizlik tamoyilini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida pedagogik madaniyatni rivojlantirish – bu faqat dars jarayonining sifatini oshirish emas, balki ta'lim oluvchining shaxsiy va kasbiy kamolotini ta'minlovchi strategik vazifadir. Pedagogik madaniyatni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar murakkab va o'zaro bog'liq bo'lib, ular orasida ma'naviy-ma'rifiy yondashuv, shaxsiy namunaviylik, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ijtimoiy madaniy muhit va tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar muhim o'rin tutadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasida madaniyatli, ochiq, insonparvar munosabatlarni shakllantirish, kasbiy etika, muloqot madaniyati, axloqiy yondashuvlarni o'rgatish orqali pedagogik madaniyatni samarali

rivojlantirish mumkin. Shu bois oliy ta'lim muassasalari faqat bilim beruvchi emas, balki pedagogik madaniyatni shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy makon sifatida faoliyat yuritishi lozim. Bu esa kelajakdagi o'qituvchilarning nafaqat kasbiy bilimli, balki ma'naviy yetuk, axloqiy mas'uliyatli, madaniyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Ta'lim to'g'risida" Qonuni 2020-yil 23-sentyabrdagi O'RQ-637-son
2. O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi qonun 2024-yil 1-fevraldagi O'RQ-901-son
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son
4. Axmedova N. Sh., Yo'ldoshevna M. S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. To'xtayev N. T. Pedagogik madaniyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. Qodirova N., Rustamova M. Ta'limda interfaol metodlardan foydalanish usullari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
7. Abdullayeva N. A. Zamonaviy dars: interaktiv metodlar asosida tashkil etish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
8. G'ofurov K. G'. Pedagogik faoliyatda madaniyat va axloqiy qadriyatlar. – Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2020.
9. Vygotsky L. S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Akademkniga, 2005.
10. Dewey J. Demokratiya va ta'lim. – Toshkent: Ma'naviyat
11. www.ziynet.uz – O'zbekiston ta'lim portali (maqolalar, metodik tavsiyalar).
12. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti.